УДК 811.161.2’373.611

О. А. Олексенко

АФІКСОЇДИ ЯК ФОРМАНТИ УКРАЇНСЬКИХ НОВОТВОРІВ

У статті аналізовано афіксоїди як продуктивні форманти українських новотворів останнього десятиріччя (2015–2025 рр.). Розглянуто теоретичні підходи до визначення сутності афіксоїдів, їхній статус у словотвірній системі та співвідношення з композитами й коренями твірних слів. Окреслено основні джерела виникнення нових префіксоїдів і суфіксоїдів, їхні структурно-семантичні особливості та функції. Особливу увагу приділено експресивно-стилістичному потенціалу афіксоїдів у художньому та медійному дискурсах. На матеріалі словників словотвірних інновацій, публіцистичних і художніх текстів виявлено найбільш продуктивні афіксоїдні моделі та простежено актуальні тенденції розвитку сучасного українського словотвору за їхньої участі.

***Ключові слова**: афіксоїд, префіксоїд, суфіксоїд, дериватологія, псевдокомпозит, новотвори, емоційно-оцінна функція афіксоїдів.*

Oleksenko, O. Affixoids as Formants of Ukrainian Neologisms. *The article analyses affixoids as one of the most productive yet controversial forms in contemporary Ukrainian word formation. The author examines theoretical approaches to defining the essence of affixoids, their morphemic status, and their derivational nature as presented in the works of Ukrainian and international derivatologists. The study substantiates the interpretation of the affixoid as a syncretic morphemic element occupying an intermediate position between a root and an affix, realised within pseudo-compounds (quasi-compounds). Based on material from dictionaries of lexical and word-formation innovations, as well as texts of fiction and mass media of the last decade, the most frequently used suffixoids and prefixoids are identified, and their derivational semantics, productivity, and expressive-stylistic potential are outlined. Special attention is paid to affixoids with a pronounced axiological function, which participate in the formation of evaluative, ironic, or sarcastic vocabulary in publicist discourse. It is demonstrated that a substantial proportion of recent derivatives with affixoids reflects current socio-political processes, particularly the impact of war, globalisation, digitalisation, and the democratisation of the language norm. The article concludes that affixoids function systematically and regularly in modern Ukrainian, playing a crucial role in the language economy, term formation, and the expansion of the lexicon’s expressive capacity. It is demonstrated that affixoids constitute a key factor in the dynamics of the word-formation system and represent a promising object for further derivatological research.*

***Keywords:** affixoid, prefixoid, suffixoid, derivatology, pseudo-compound, neologisms, emotional-evaluative function.*

https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.03

CC BY NC

Вступ

Проблеми творення нових слів за допомогою афіксоїдів зосереджені в деривatології навколо дискусійних питань сутності цього класу морфем, їхньої природи, кваліфікації дериватів – одноосновні вони чи складні. Дослідники композитів К. Г. Городенська, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, О. О. Тараненко та ін. звертали увагу на афіксоїдні утворення, зараховуючи їх до класу складних слів. Відомі й окремі дослідження префіксоїдних та суфіксоїдних утворень С. М. Климович, Г. С. Кухарчук, І. В. Муромцева, О. Г. Муромцевої, П. С. Селігея, О. В. Самойленка та ін.

Актуальність порушеної теми вбачаємо в необхідності дослідження цих продуктивних і регулярних елементів словотвірної системи української мови, які викликають неоднозначне тлумачення з боку дериватологів. Вони збагачують термінологічні словники різних галузей науки, зокрема нових, а також несуть неабиякий конотативний заряд низки утворюваних слів як лексико-словотвірних інновативів у художньому стилі й текстах медійного дискурсу. Їхнє функціонування пов'язане з дією процесів мовної економії, вони стають основою нових словотворчих моделей, що розширюють можливості мови, особливо у сфері новотворів, забезпечуючи емоційність і виразність висловлення. У статті розглянуто передусім експресивно-стилістичний заряд інновативів, до складу яких увіходять афіксоїди.

Отже, **метою** статті є виявлення найбільш уживаних афіксоїдів у новотворах української мови останнього десятиліття (2015 – 2025 рр.), з'ясування їхнього словотвірного та конотативного значення, експресивно-стилістичної функції в текстах художніх творів і масмедіа.

Таким чином, **предмет** дослідження – афіксоїди як словотворчий засіб новітньої української мови, їхня продуктивність і семантичний та емоційно-експресивний потенціали.

Зазначена мета вимагає розв'язання таких **завдань**: з'ясувати погляди мовознавців на сутність афіксоїдів; окреслити їхні ознаки й сформулювати своє бачення цих словотворчих елементів; визначити склад найбільш активних з деривaційного боку афіксоїдів, що трапляються в мові художньої літератури й засобів масової інформації; за потреби сформулювати чи уточнити словотвірне значення афіксоїда, спираючись на семантику вільного кореня й семантику

утвореного слова; визначити експресивно-стилістичну функцію тих чи тих афіксоїдів в авторських новотворах.

Дослідницький матеріал: тлумачні, ідеографічні та етимологічні словники української мови, словники словотвірних інновацій, укладені А. Нелюбою та Є. Редьком у період 2015 – 2024 рр. Крім того, були використані тексти художньої літератури та публіцистики.

Методи дослідження

У роботі використано описовий метод, за допомогою якого зроблено огляд наукових робіт з означеної теми й узагальнено погляди мовознавців на афіксоїди. Застосовано також науково-пошуковий та інтерпретативний методи для виокремлення й характеристики найбільш поширених афіксоїдів в українській мові останнього десятиліття. Використано метод словотвірного аналізу для встановлення мотиваційних зв'язків, що лежать в основі творення слів з афіксоїдами, та словотвірного значення цього форманта. Залучено метод часткового компонентного аналізу для окреслення семантичних складників вільного кореня, що стали основою словотвірного значення афіксоїда, а також для виявлення конотативних сем у складі новотворів з афіксоїдами.

Виклад основного матеріалу

На підставі викладених думок про афіксоїди в роботах українських дериватологів можна зробити узагальнений висновок, що афіксоїд – це морфемний компонент складного слова, який реалізується в повторюваній словотвірній моделі, має семантичну цілісність з композитом і виявляє фонетичну/морфологічну редукованість порівняно з повним словом-основою, тобто це проміжна (синкретична) морфема, яка втратила ознаки семантичного ядра слова (кореня) й набула граматико-семантичних ознак службової морфеми.

Явище перетворення кореня на афікс було вперше описане Г. Паулем, який назвав його морфологічною ізоляцією. Пізніше ці ідеї розвинув Г. Марчанд, який, досліджуючи суфіксоїди, назвав їх напівсуфіксами (Marchand, 1969: 290). Деривати, утворені цими елементами, дослідник відносить до псевдокомпозитів. У вітчизняному мовознавстві щодо таких слів застосовують також термін квазікомпозити. Зокрема А. П. Загнітко дає їм таке визначення: «Квазікомпозити (лат. quasi – недо + композит) – складні слова, створення яких не

пов'язане з перетворенням у слова словосполучень, а постає тільки як імітація кінцевої (морфемної) структури вже утворених лексичних конденсатів» (Загнітко, 2012: т. 2, 31). Пропонуються також такі терміни: недокомпозит, композитоїд, невласне композит, не-композит, слова з невизначеним словотвірним статусом, несправжні композити. Примітно, що відомий український дериватолог Н. Ф. Клименко в працях про складні слова не вживає термін афіксоїд, розглядаючи їх як зв'язані чи вільні корені, однак в енциклопедії «Українська мова» стаття про афіксоїди належить саме її перу. Різночитання поняттєвої сутності як синкретичного елемента словотвірної системи української мови, так і продукту його функціонування підводить до висновку про складність цієї проблеми й остаточну її невирішеність у мовознавстві. Дотримуємося погляду на такі деривати як на псевдокомпозити чи квазікомпозити, бо за таким визначенням прозирає гібридний характер афіксоїдів, коренева семантика яких переважно зрозуміла, а повторюваність у творенні нових слів призвела до розвитку службових функцій – таким чином лексична семантика змінюється на словотвірну семантику й цей словотворчий елемент набуває ознак самостійного форманта.

Основна відмінність між композитом і псевдокомпозитом полягає у твірній базі: складні слова мотивуються підрядним чи сурядним словосполученням, а псевдокомпозити утворюються словотвірним значенням форманта у вигляді афіксоїда.

Лінгвісти окреслюють кілька основних функцій афіксоїдів: участь у номінації складних понять; економія у використанні мовних засобів; у термінології – інструмент класифікації понять; у медіа та соцмережах – експресивно-стилістична функція; мовотворча функція – афіксоїди стають основою нових словотворчих типів і моделей, тим самим розширюючи деривaційні можливості мови.

Розглядаючи джерела виникнення афіксоїдів, мовознавці найперше вказують на корені слів або й цілі слова іншомовного походження, а також питомо українські, що зазнають змін на семантичному й граматичному рівнях, вступаючи у словотвірні процеси, що підпорядковані законам мовної аналогії. Одна з причин виникнення афіксоїдів – багаторазова повторюваність цього компонента складного слова, його частотність значно вища, ніж у кореневих морфем, він може поєднуватися з нескінченним рядом різних коренів, тоді як

відповідний вільний корінь має здатність сполучатися з обмеженим колом афіксів. Поява нових афіксоїдів та активізація вже відомих спричинена як потребами в термінах нових галузей наук, так і розширенням в останні роки медійної сфери, зокрема інтернет видань, де активізувалися оказіональні утворення, зокрема й з афіксоїдами, що надають слову оцінного значення, забезпечують стисліcть, експресивність та іронічність тексту. Про такі новотвори й піде далі мова.

Сучасний український словотвір відображає два процеси розвитку мови: інтелектуалізацію й демократизацію. З першим пов'язана значна деривaційна активізація афіксоїдів іншомовного походження як відлуння глобалізаційних впливів, зокрема їхня участь у творенні термінів. З другим процесом пов'язана демократизація літературної мови, що виявляється й у конотованості псевдокомпозитів як з іншомовними, так і з українськими афіксоїдами.

Словники лексико-словотвірних інновацій та тексти інтернет видань і художніх творів відображають загальні тенденції й прерогативи у використанні тих чи тих афіксоїдів з певною експресивно-стилістичною метою. Розглянемо найбільш продуктивні з них.

Значною активністю позначений суфіксоїд ***-гейт,*** який має словотвірне значення «скандальна ситуація». Хоча П. О. Селігей, досліджуючи етимологію цього суфіксоїда, вважає його малопродуктивним (Селігей, 2014: 156), однак за останні два десятиліття він перетворився на досить продуктивний і регулярний, що дає негативну оцінку якомусь суспільному явищу: *вагнергейт, дизельгейт, дисергейт, дорногейт, єрмакгейт, інвалідгейт, квартирагейт, кварталітетгейт, керамгейт, МСКгейт, мазепагейт, міндічгейт, трухінгейт, рудігейт, свинарчукгейт, шокінгейт, шустергейт* тощо. В англійській мові, за визначенням П. О. Селігея, слово *гейт* означає не тільки «ворота», а й «місце випорожнення істот, задній прохід, анальний отвір», і, напевно, це й стало підставою для метафоричного перенесення назви на потік скандальної інформації, хоча й відомо, що перше слово, яке дало поштовх для низки похідних, *Уотергейт* – це ойкодомонім, назва готелю у Вашингтоні, де відбулися скандальні події, і перекладається ця назва абсолютно нейтрально як «шлюзові ворота». Власна назва в цьому разі переплелася з метафоричними можливостями слова.

Звертає на себе увагу й раніше непродуктивний питомо український суфіксоїд ***-пад***. Його й розглядали як усічену до кореня твірну

основу в складі композитів у поєднанні з нульовим суфіксом (*листопад, снігопад*). Однак спостерігається сплеск його використання як словотворчого засобу, простежується десемантизація – зникнення ядерної кореневої семи «переміщатися зверху вниз під дією власної ваги», виникає узагальнене словотвірне значення «зникати, втрачатися» з негативною, а подекуди позитивною оцінкою: *дронопад, кадропад, комунепад, ленінопад, літакопад, мандатопад, оркопад, пам'ятникопад, портфелепад, пушкінопад, слугопад, сушкопад,* що підтверджується текстовими прикладами: *Історія з цим* ***кадропадом****… вона виходить на зовсім інший рівень* (Ютуб: В. Цибулько, 26.01.23), ***Портфелепад*** *разом з накраденими грошима триває*…(ФБ: В. Юрченко, 04.09.24) (Тут і далі текстові ілюстрації взято зі словників лексико-словотвірних інновацій, укладачі А. Нелюба та Є. Редько).

Негативну оцінку несуть у публіцистичних текстах і псевдокомпозити, утворені питомо українським суфіксоїдом ***-носець***, хоча історично слова з таким формантом не мали аксіологічного забарвлення, належали й належать до термінологічного складу лексики (*ракетоносець, міноносець, контрміноносець, авіаносець, броненосець)* або ж мають семантику, ближчу до позитивної, коли йдеться про назв осіб, порівн.: *прапороносець, орденоносець, зброєносець*. Натепер новотвори з цим суфіксоїдом набувають часто негативної оцінності іронічного чи саркастичного характеру, елемент *-носець* зазнає на семантичному рівні антонімічних конотативних зрушень, спричинених семантикою твірної основи: *Пуйлу до 9 травня треба вийти з цієї війни з результатом, який його пропагандисти змогли б представити своїм* ***локшиноносцям*** *як перемогу* (ФБ: Т. Чорновіл, 11.04.22), *І це ж я не згадав, як сектанти розповідали брехню про те, що зброю дають особисто завдяки* ***яйценосцю*** (ФБ: А. Різанович, 02.12.23). Подібна семантика цього форманта спостерігається і в словах *бідоносець, вєстєносець, доларoносець, мантієносець, погононосець, реформоносець, стратегоносець* тощо.

Уже традиційно негативними у своїй оцінці є псевдокомпозити з суфіксоїдами ***-стан, -ленд, -ляндій(а)***. Їх побільшало в останній час, що зумовлено екстралінгвальними факторами – війною, політичними суперечками в країні й за її межами, зокрема всім тим, що пов'язане зі східною стосовно України країною, адже стан – з іранської та тюркської мов означає «місце», «країна» і вживається в назвах країн

і місцевостей Сходу (Селігей, 2014: 260). Припускаємо, що саме екстралінгвальні чинники – прагнення розірвати всі зв'язки з Росією й тими країнами, що її підтримують, протиставити Україну як європейську державу азіатській чужій і небезпечній, агресивній країні породжує зливу новотворів із цим суфіксоїдом: *Бенестан, бульбостан, ердоганостан, лаптестан, лукашенкостан, Орбаностан, пуйлостан, пушкістан, рашистан, рашкостан, скрєпостан, ублюдостан, х…йлостан, чекістан, швабростан, швабростанія,* і цей ряд відкритий.

Відомо, що суфіксоїди *-ленд* і *-ляндій(а)* в мові-джерелі означають «земля», «частина країни», «територія». В українську мову вони прийшли вже як суфіксоїди, зберігши семантику, пов'язану з первинним значенням. Слід зазначити, що етимологічний словник П. О. Селігея не фіксує цих морфем, що свідчить про їхню свіжу історію запозичення, хоча вони давно відомі у складі слів іншомовного походження (Діснейленд, Фінляндія, Гренландія). У публіцистичних текстах сьогодення деривати з такими суфіксоїдами мають переважно негативну конотацію, називаючи знов-таки території чи місця, пов'язані з ворожим ставленням до України: *армійленд, вампірляндія, ватляндія*, *зомбіляндія, кремльленд, пуйляндія, путіноленд, шустерляндія* тощо, наприклад: ***Шустерляндія****… Сеанси політичної некрофілії* (ФБ: А. Паливода, 22.01.22), *Уявіть, в якій дупі опинилися спортсмени-ренегати, що взяли ватні паспорти і перебралися у* ***ватляндію*** (ФБ: Ю. Петко, 15.12.2019).

Поповнилася новотворами й низка слів із суфіксоїдом ***-маній(а)***, семантика якого, як зазначає П. О. Селігей, багатозначна: 1) надмірний, нав'язливий потяг до чогось (*анкетоманія, парадоманія*); 2) хвороблива пристрасть, прагнення до чогось (*ефіроманія, наркоманія*). Цей суфіксоїд запозичено з грецької мови як термоелемент словотвірного типу (Селігей, 2014: 185), що обслуговує передусім галузь медицини. В українській мові таке слово вживається як самостійне з вільним коренем – *манія* зі значенням «безумство», «психічний розлад». Природньо, що первинна семантика цього елемента, пов'язана з хворобливим станом, з надмірністю прагнень, дала поштовх до перенесення значення на всі явища суспільного життя, що сприймаються негативно через їхню нав'язливість: *варягоманія, звітоманія, конкурсоманія, копоманія, мудроманія, татароманія, трампоманія, шаликоманія*.

Так само набуває поширення суфіксоїд ***-фобій(а)***, утворений на ґрунті самостійного слова *фобія,* що відповідає поняттю «страх», «нетерпимість», «боязнь»: *європофобія, ідентофобія, ліфтофобія, метрофобія, освітофобія, патріотофобія, хакерофобія* тощо. Такі деривати не мають виразного оцінного негативного чи позитивного значення, однак у тексті воно актуалізується: ***Фаріонофобія*** *– це неприйняття образливої для малоросів правди* (ФБ: П. Гірчук, 16.11.23), *Три кораблі пошкоджено в Криму.* ***Таджикофобія*** *росте на росії* (Ютуб: STERNENKO, 25.03.24). Так само поширеним є суфіксоїд *-фоб* як похідний від слова *фобія* на означення особи за негативним ставленням до когось чи до чогось (*єврофоб, мудлофоб, порохофоб, скопусофоб, франкофоб* та ін.).

Симетрично до названих дериватів у публіцистичних текстах поширюються новотвори з антонімічними до попередніх суфіксоїдами ***-філ, -філій(а)*** і ***-люб*** чи ***-любець.*** Якщо в попередні роки переважав іншомовний елемент *-філ*, то натепер словники словотвірних інновацій фіксують пожвавлення словотворчих функцій питомого суфіксоїда *-люб* чи *-любець*. Причому такі новотвори завдячують аксіологічному ореолу, утворюваному семантикою основи першого елемента, порівн.: *зрадофіл, кобзонофілія, кривдолюбець, оркофіл, побєдофіл, понтолюб, сепаратофілія, совколюб, шкарлетофіл*, і напротивагу *європофіл, людинофіл, мудлофіл, сайнсофіл, скопусофіл* тощо.

Псевдокомпозити із суфіксоїдом ***-бот*** не так давно з'явилися в українській мові й пов'язані з бурхливим розвитком у XXI ст. комп'ютерних наук. Елемент *-бот*, як відомо, запозичення з англійської мови як скорочення від *robot*, що сягає корінням у чеську мову – автомат, робот, це слово називає програму, яка наслідує дії людини, часто із зачатками штучного інтелекту, тому найперше використовується в термінах комп'ютерних наук – *чат-бот, Телеграм-бот, медіабот* тощо. Однак у масмедійному просторі використовується часто в переносному значенні – для номінації людей, що діють запрограмовано, у чиїхось, зазвичай політичних, інтересах. Такі новотвори з негативною оцінністю щедро фіксують словники лексико-словотвірних інновацій: *зелебот, ляшкобот, опабот, патонобот, порохобот, рашкобот, юлебот* тощо.

Поширені в мові публіцистики й новотвори з префіксоїдами іншомовного походження, різного за часом входження в словотвірну

систему української мови, і з префіксоїдами питомо українськими. Це й давно відомі *псевдо-, лже-, само-, мега-, ново-, після-, пост-, все-, пів-, квазі-* тощо, і нові, не так давно запозичені з інших мов, серед них найбільш продуктивні *нео-, нано-, євро- віп-, спа-, кібер-, еко-*. Найбільш поширені серед новотворів на сьогодні префіксоїди *псевдо-, пост-, само-, євро*-та *еко-*.Тільки останні словники словотвірних інновацій від 2015 до 2024 рр. фіксують 31 новотвір із префіксоїдом *євро-* (однак заради справедливості слід зазначити спад його активності з початку повномасштабної війни, у словнику, який уклав А.М. Нелюба, за 2022 – 2024 рр. нових слів із цим елементом не зафіксовано), 18 новотворів із префіксоїдом *пост-*, 16 – із *кібер-*, по 14 – із *квазі-* та *екс-*, по 12 – із *еко-, міні-, само-*, по 9 із *псевдо-, нео-, мега-*. Інші префіксоїди трапляються зрідка.

Привертає увагу поява аксіологічного ореолу в раніше нейтральному префіксоїді ***моно-*** (у перекладі з грецької – один), порівн.: *моногамія, монографія, монолог, моносемія, монофтонг* тощо. У засобах масмедіа нині поширюється негативна оцінність псевдокомпозитів із цим елементом, напевно, під впливом загалом нейтрально оцінного слова *монобільшість*, яке означує політичну більшість у Верховній Раді депутатів від партії «Слуга народу» й прихильних до неї інших депутатів, й негативного ставлення частини суспільства до їхньої діяльності. Так виникли слова *монобільшовик, монозброд, монослуга, монодерибан, мономарафон, моновлада, монозграя* тощо.

Слід зазначити, що близькі за семантикою префіксоїди ***ново-*** і ***нео-*** вживаються майже порівну, але *нео-* конотований значно виразніше і разом із семантикою основного твірного слова виражає переважно негативну оцінку: *неогеній, неочерчіль, неоянукович, необеріївський, неокомсомольчик*. Префіксоїд *ново-* має загалом нейтральне значення: *новоопозиційний, нововикрутаси, новороб*, але у сполуці з назвами країн, які можуть стати чи стали придатком Росії, має також негативну оцінність: *Новосирія, Новолатвія, Новогрузія*. Зрідка спостерігаються новотвори з префіксоїдом ***нью-***, який вживається тільки в словах з виразною негативною оцінністю, що виражають іронію стосовно денотата: *нью-коаліція, нью-Распутін.*

Поширена думка про книжний характер префіксоїда ***квазі-*** як рідковживаного порівняно з синонімічними ***псевдо-*** і ***лже-***. Однак словники новотворів свідчать про його активність у публіцистичному

стилі, причому слова з таким префіксоїдом мають негативну оцінність: *квазівищий, квазіеротичний, квазієвропа, квазіживий, квазіопозиційний, квазіпредставницький, квазіспіввітчизник, квазісовідь, квазісуверенний* тощо. Однак у термінології вони нейтральні за значенням і втрачають свою синонімічність – їх не можна замінити на *псевдо-* чи *лже-* (*квазівалюта, квазігроші, квазіфіскальний* тощо).

Природні процеси поширення наукової лексики за межі певних галузевих терміносистем, що пов'язано з інтелектуалізацією суспільства, стимулюють використання вузькоспеціальних афіксоїдів у різних стилях української мови. Наприклад, натепер значної деривaційної активності набув префіксоїд ***еко-***, що зумовлено зрослою увагою суспільства до проблем екології, тому всі слова з цим елементом мають або нейтральну, або позитивну оцінність: *екоактивізм, ековалізка, ековікторина, екоготель, екодрук, екоестафета, еконадія, екопапараці, екорозмальовка, екосело, екочоловічок* тощо.

Слід зазначити, що аналіз словників новотворів від 2015 до 2024 року дає підстави для висновків про динаміку залученості тих чи тих афіксоїдів до словотворення в різні періоди цього десятиріччя. Здавалося б, час невеликий, але дані словників указують, що з початком повномасштабної війни не фіксуються новотвори з префіксоїдами *віп-, піар-, веб-, фітнес-, фіто-, арт-*, напевне, тому, що творення дериватів з цими елементами не відповідає потребам і настроям суспільства. Натомість у словнику, який уклав А.М. Нелюба, з новотворами за 2022 – 2024 рр. досить високу продуктивність мають префіксоїди *анти-, кібер-, моно-, міні-, псевдо-, нео-* як такі, що виражають певний ступінь аксіологічності, що відповідає загальному тонусу суспільного життя в Україні. Те саме можна висновкувати про нинішню поширеність, як уже згадувалося, суфіксоїдів *-гейт, -ляндій(а), -манія(а), -носець, -пад, -стан, -фобій(а), -філ, -фоб.*

Префіксоїд ***пів-***, існування якого в українській мові довела свого часу О. Г. Муромцева (Муромцева, 1979) і ця думка підтверджується в роботах Г. С. Кухарчук (Кухарчук, 2017), вживається у двох значеннях: «частина чогось» (не половина!) – *півтон, півмаска, півкрок, півріта, піввзвод* тощо, утворюючи назву нового поняття, і друге значення – «не зовсім», «майже», «не до кінця»: *півзабуття, півморок, півчобітки, піввісь, піввисота, півживий, півлежати* тощо. Із цим другим значенням префіксоїда *пів-* активно конкурує префіксоїд *напів-*,

на що звертають увагу мовознавці (Кухарчук, 2017; Клименко, 2008; Муромцева, 1979) і що підтверджується даними словників новотворів. Так, за останні десять років із префіксоїдом *пів-* зафіксовано декілька слів: *півшостенятко* – «зменшено-зневажливо до *півшостий* (про В. Зеленського – натяк на його неповноцінність як шостого президента)» (Нелюба, 2022: 81), *півбляклий, півпанк, пів-Ремарк.* Майже всі слова з негативною конотацією. Значно більше новотворів з префіксоїдом *напів-: напівдебати, напівзітхання, напівофіційність, напіврима, напівпартизанський, напівджазовість, напівкат, напівлегітимність, напівнезнаний, напіволігарх, напівреформатор, напівросійськомовний*. Такі новотвори мають або нейтральну оцінність, або негативну.

Отже, словники новотворів, тексти масмедіа, художні тексти засвідчують такі актуальні тенденції розвитку системи афіксоїдів української мови: поширення англомовних компонентів; зростання експресивної лексики на основі афіксоїдів; активізація низки власне українських семантичних компонентів на хвилі соціальних трансформацій після 2014 року; системність і регулярність появи нових словотвірних типів, детермінологізація окремих афіксоїдів.

Висновки

Таким чином, афіксоїди становлять важливий і продуктивний компонент словотвірної системи новітньої української мови. Афіксоїди забезпечують стислість, експресивність, інноваційність та гнучкість лексичної системи, сприяють розвитку не тільки терміносистем різних галузей науки і техніки, а й образному слововжитку в масмедійному просторі та в художній літературі.

Завдяки поєднанню словотвірної гнучкості та семантичної місткості афіксоїди стають одним із ключових механізмів сучасних мовних трансформацій. Їхнє подальше дослідження – перспективний напрям української дериватології, оскільки дає змогу простежити взаємодію мовної системи із соціальними, культурними й технологічними змінами суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. ***Великий*** *тлумачний словник сучасної української мови* (2001). Укладач і гол. редактор В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун». 2. **Загнітко**, А. П. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*: у 4 т. Т. 2. Донецьк: ДонНУ. 3. **Карпіловська**, Є.

(2005). Мовна категоризація світу і тенденції українського експресивно-оцінного словотворення. *Граматика слова і граматика мови*: зб. наук. праць. Донецьк: ДонНУ, 229–254. 4. **Клименко**, Н. Ф., Карпіловська, Є. А., Кислюк, Л. П. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. 5. **Климович**, С. (2006). Морфеми перехідного типу і критерії їх виділення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон: Вид-во ХДУ, вип. ІІІ, 229–233. (Серія «Лінгвістика»). 6. **Кухарчук**, Г. (2017). Найуживаніші префіксоїди сучасної української мови: вживання та функціонування в науково-технічній термінології https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13537/kyharchyk_prefiksoidu.pdf?sequence=1. 7. **Кухарчук**, Г. В. (2017). Словотвірний потенціал питомих суфіксоїдів сучасної української мови https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13538/kyharchyk17.03.10.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 8. **Муромцева**, О. Г. (1979). Складні слова чи префіксальні утворення? (Про утворення з пів-, напів-, полу- в сучасній українській мові). *Культура слова*. Київ, 16, 48–56. 9. **Нелюба**, А., Редько, Є. (2017). *Лексико-словотвірні інновації (2015 – 2016)*. Словник. Харків: Харківське історико-філологічне товариство. 10. ***Лексико-словотвірні** інновації. 2017 – 2021.* Словник. (2022). Укладачі А. Нелюба, Є. Редько. Харків: Харківське історико-філологічне товариство. 11. ***Лексико-словотвірні** інновації. 2022–2024.* Словник (2025). Укладач А. Нелюба. Харків: Харківське історико-філологічне товариство. 12. **Селігей**, П. О. (2014). *Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові*. Київ: Академперіодика. 13. **Marchand**, H. (1969) *The Categories and Present-Day English Word-Formation*. München.

REFERENCES

1. ***Velykyi** tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Comprehensive Explanatory Dictionary of Contemporary Ukrainian Language]*. (2001). Ukladach i hol. redaktor V. T. Busel. Kyiv: Irpin: VTF «Perun» [in Ukrainian]. 2. **Zahnitko**, A. P. (2012). *Slovnyk suchasnoi linhvistyky: poniattia i terminy [Dictionary of Modern Linguistics: Concepts and Terms]*: u 4 t. T. 2. Donetsk: DonNU [in Ukrainian]. 3. **Karpilovska**, Ye. (2005). Movna katehoryzatsiia svitu i tendentsii ukrainskoho ekspresyvno-otsinnoho slovotvorennia [Linguistic Categorization of the World and Trends in Ukrainian Expressive-Evaluative Word Formation]. *Hramatyka slova i hramatyka movy – Grammar of the Word and Grammar of Language*: zb. nauk. prats. Donetsk: DonNU, 229–254 [in Ukrainian]. 4. **Klymenko**, N. F., Karpilovska, Ye. A., Kysliuk, L. P. (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykoni [Dynamic Processes in the Modern Ukrainian Lexicon]*: monohrafiia. Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho [in Ukrainian]. 5. **Klymovych**, S. (2006). Morfemy perekhidnoho typu i kryterii yikh vydilennia [Transitional-Type Morphemes and Criteria for Their Identification]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*. Kherson: Vyd-vo KhDU, vyp. III, 229–233. (Seriia «Linhvistyka») [in Ukrainian]. 6. **Kukharchuk**, H. (2017). *Naiuzhyvanishi prefiksoidy suchasnoi ukrainskoi movy: vzhyvannia ta funktsionuvannia v naukovo-tekhnichnii terminolohii [Most Common Prefixoids in the Modern Ukrainian Language: Use and Functioning in Scientific and Technical Terminology]* https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13537/kyharchyk_prefiksoidu.pdf?sequence=1 [in Ukrainian]. 7. **Kukharchuk**, H. V. (2017). *Slovotvirnyi potentsial pytomykh sufiksoidiv suchasnoi ukrainskoi movy [Word-Formation Potential of Native Suffixoids in the Modern Ukrainian Language]* https://ir.lib.vntu.edu.ua/

bitstream/handle/123456789/13538/kyharchyk17.03.10.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [in Ukrainian]. 8. **Muromtseva**, O. H. (1979). Skladni slova chy prefiksalni utvorennia? (Pro utvorennia z piv-, napiv-, polu- v suchasnii ukrainskii movi) [Compound Words or Prefixal Formations? (On Formations with piv-, napiv-, and polu- in the Modern Ukrainian Language)]. *Kultura slova – Word Culture*. Kyiv, 16, 48–56 [in Ukrainian]. 9. **Neliuba**, A., Redko, Ye. (2017). *Leksyko-slovotvirni innovatsii (2015 – 2016). Slovnyk [Lexical and Word-Formation Innovations (2015–2016). Dictionary]*. Kharkiv: Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo [in Ukrainian]. 10. ***Leksyko-slovotvirni*** *innovatsii. 2017 – 2021. Slovnyk [Lexical and Word-Formation Innovations (2017–2021). Dictionary]. (2022).* Ukladachi A. Neliuba, Ye. Redko. Kharkiv: Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo [in Ukrainian]. 11. ***Leksyko-slovotvirni*** *innovatsii. 2022–2024. Slovnyk [Lexical and Word-Formation Innovations (2022–2024). Dictionary]. (2025).* Ukladach A. Neliuba. Kharkiv: Kharkivske istoryko-filolohichne tovarystvo [in Ukrainian]. 12. **Selihei**, P. O. (2014). *Etymolohichnyi slovnyk zapozychenykh sufiksiv i sufiksoidiv v ukrainskii movi [Etymological Dictionary of Borrowed Suffixes and Suffixoids in the Ukrainian Language]*. Kyiv: Akademperiodyka [in Ukrainian]. 13. **Marchand**, H. (1969) *The Categories and Present-Day English Word-Formation*. München [in English].

Олексенко Олена Андріївна – кандидат філологічних наук, професор, професор кафедри української мови імені професора Л. А. Лисиченко, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, Україна.

E-mail: oleksenkoolena@gmail.com

http://orcid.org/0000-0002-6541-8040

Oleksenko, Olena – Candidate of Philological Sciences (Ph.D.), Full Professor, Professor at the Professor L. Lysychenko Ukrainian Language Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University; 29 Alchevskikh st., Kharkiv, 61002, Ukraine.

Дата першого надходження статті до видання – 27 лютого 2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування – 27 березня 2026 р.
Дата публікації статті у виданні – 25 квітня 2026 р.

CITATION

ДСТУ 8302:2015: Олексенко О. А. Афіксоїди як форманти українських новотворів. *Лінгвістичні дослідження:* зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди / гол. ред. Н. В. Піддубна. Харків, 2026. Вип. 64. С. 34–46. DOI: https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.03

APA: Олексенко, О. А. (2026). Афіксоїди як форманти українських новотворів. *Лінгвістичні дослідження, 63,* 34–46. DOI: https://doi.org/10.34142/23127546.2026.64.03